

Міністерство освіти та науки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра експериментальної та прикладної психології

Кваліфікаційна робота

Образ Бога та стратегії мотивації у християн

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Спеціальності 053 – Психологія

Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Виконала студентка ОР “Бакалавр”

ОНП “Психологія”

Каріна НІКОЛАЄНКО

Науковий керівник:

кандидат псих. наук, доцент катедри

експер. та прикл. псих.

Ілля ЯГІЯЄВ

Допустити до захисту в ЕК

катедри експериментальної та прикладної психології

Протокол № _____ від _____

Завідувачка катедри:

кандидатка психологічних наук, доцентка

Каріне МАЛИШЕВА

_____ (підпис)

Київ – 2024

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Огляд літератури та теоретичний аналіз досліджень мотивації та сприйняття Бога християнами	5
1.1. Поняття автономії. Взаємозв'язок автономії та мотивації.....	5
1.2. Вплив стратегій мотивації на релігійність та сприйняття образу Бога.....	16
Висновки до розділу 1.....	22
Розділ 2. Організація дослідження взаємозв'язку образу Бога та стратегій мотивації у християн	24
2.1. Суб'єктивне тестування як метод дослідження мотивації та сприйняття образу Бога	24
2.2 Завдання, гіпотези та дизайн дослідження	26
Висновки до розділу 2	27
Розділ 3. Результати дослідження взаємозв'язку образу Бога та стратегій мотивації у християн	28
3.1. Характеристика вибірки	28
3.2. Аналіз та інтерпретація даних	30
Висновки до розділу 3	39
Висновки	41
Джерела.....	42
Додатки.....	53

Анотація

Ця робота присвячена дослідженню впливу образу Бога на стратегії мотивації у християн. Респондентам пропонувалось заповнити чотири опитувальники українською мовою, а саме шкалу загальної каузальної орієнтації (GCOS), індекс автономного функціонування (IAF), а також анкети релігійної інтерналізації християн (CRIS) та сприйняття образу Бога (Soenens, 2012). Отримані результати лягли в основу спроби побудови моделі зв'язку між образом Бога та стратегіями мотивації. Наша робота спростовує медіаторну функцію індексу автономного функціонування у зв'язку між образом Бога та стратегіями регуляції, а також вказує на можливість існування посередницького впливу стратегій регуляції між індексом автономного функціонування та образом Бога. Крім цього в роботі представлено теоретичний огляд дослідження поняття автономії як ключової конструкції в мотиваційній теорії самодетермінації Р. Раяна та Е. Десі.

Ключові слова: образ Бога, теорія самодетермінації, мотивація, автономія, регуляція

Вступ

Оскільки релігія має соціальний характер (McCullough & Willoughby, 2009), залучення до релігії має соціально-психологічні наслідки. А це в свою чергу не може не впливати на життя вірянина (Oviedo, 2015). Релігійність особи визначає її моральність, напрямок життєвого шляху, уявлення та способи прийняття рішень. Основу для цього закладає сприйняття релігійних феноменів, в тому числі образу Бога. Наразі важливо дослідження цієї тематики на українській вибірці, адже це наближає вітчизняну школу психології мотивації та релігії до закордонних тенденцій і надає можливості для створення емпірично значущих практик для покращення загального добробуту вірян на основі їх стилю поведінкової регуляції.

Дана робота складається із трьох розділів. У першому ми надаємо теоретичний аналіз розвитку поняття автономії від філософських трактатів до сучасної психологічної концепції мотивації на прикладі теорії самодетермінації Р. Раяна та Е. Десі. У другому розділі ми описуємо методологічні основи, процес організації дослідження. У третьому надаємо статистичні дані щодо проведеного опитування християн. Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб побудувати модель впливу образу Бога на стратегії мотивації українських християн. Так, було використано чотири опитувальники, а саме шкалу загальної каузальної орієнтації (GCOS), індекс автономного функціонування (IAF), а також анкети релігійної інтерналізації християн (CRIS) та сприйняття образу Бога (Soenens, 2012). Переклад та часткова адаптація методик були проаналізовані за допомогою показника альфа Кронбаха та факторного аналізу. У подальшому аналізі результатів було використано описові статистики, матрицю кореляцій, путьовий аналіз (з англ. path analysis) та метод медіації. Особливу увагу було приділено значенню особистісних рис, що лежать в основі шкал індексу

автономного функціонування (IAF), у взаємозв'язку між образом Бога та стратегіями мотивації християн.

Дослідницькі питання:

1. Чи виступають особистісні риси, що визначають рівень автономного функціонування індивіда, як посередник між образом Бога вірянина та його стратегіями мотивації?
2. Чи виконує одна зі змінних (стратегія регуляції, каузальна орієнтація або індекс автономного функціонування) посередницьку роль в прогнозуванні виникнення певного типу образу Бога?

Розділ 1. Огляд літератури та теоретичний аналіз досліджень мотивації та сприйняття Бога християнами

1.1 Поняття автономії. Взаємозв'язок автономії та мотивації

Термін “автономія” при етимологічному розборі означає самість закону (з давньогр. “autos” – сам, “nomos” – норма, закон), що підкреслює його політичне походження, адже вперше слово було використане для грецького міста, чийі громадяни мали можливість приймати власні норми (Dworkin, 2015). У філософії неполітичного характеру поняття автономії вперше з'являється у роботах Іммануїла Канта (Darwall, 2014) як частина концепції “умова можливості” (з нім. *Möglichkeitbedingung*). Дана концепція намагається пояснити, як розум проходить через процес пізнання, що саме визначає факт здобуття певної інформації із зовнішнього світу, тобто окреслює вимоги отримання певного досвіду певною особою (Kant, 1781). Серед цих вимог є автономія, яка встановлює діапазон можливого пізнання особистості з психологічної сторони, тобто, є вольовим (дія принципу категоричного імперативу) та чуттєвим (сприйняття простору, часу як основи для організації досвіду) обмеженнями, що забезпечують його наявність та різноманітність у свідомості людини. Поняття використовували метафорично, переносячи значення з рівня громади на рівень гносеології індивіда. Таким чином, автономним І. Кант вважав розум, адже той може діяти відповідно до власних принципів пізнання, обумовлених характеристиками конкретної особи.

Пізніше в напрацюваннях Іммануїла Канта поняття згадується в терміні “автономія волі” (з англ. *autonomy of will*) (Kant, 1785), який виник як частина його підходу до розуміння етики у форматі переосмислення тогочасних описів моралі суспільства (Kuznicki, 2017). Незадоволений тим, що більшість етичних систем його сучасності спираються на гіпотетичні імперативи (наприклад твердження: «Якщо ви

хочете X, ви мусите робити Y»), основні недоліки яких – це відсутність зв’язку із каузальністю, тобто людина розуміє, що їй треба зробити для досягнення конкретної мети, але вона не може пояснити, чому у неї виникла ця ціль, та неуніверсальність, проявом якої є те, що дві людини в однаковій ситуації будуть вважати різні аспекти поведінки або обставин справжніми підставами для їхніх дій (Kuznicki, 2017), І. Кант обґрунтовує власний підхід інакше. У його етиці мораль базується на автономії, яка в свою чергу складається із категоричних імперативів (імператив є категоричним, якщо він дає наказ, що не враховує особисті бажання чи інтереси, які б могли служити підставою для виконання наказу на рівні особистості), забезпечуючи тим самим формування його розуміння фундаментального етичного закону, а саме вимог до нього: об’єктивність, зрозумілість або ґрунтовність на розумі та певну властивість, що обумовлює можливість етичних агентів осмислено підпорядковуватись цьому закону (Kuznicki, 2017).

На рівні особистості автономія в працях І. Канта описується як здатність людини приймати рішення самостійно, базуючись винятково на власних цінностях і бажаннях та утримуючи абсолютний ступінь контролю над подіями зі свого життя. Відповідно, автономною можна вважати таку людину, чиї рішення та дії були самовизначенні, іншими словами, детерміновані “Я” агента дії. Серед його робіт також можна зустріти поняття “відчуття раціональної автономії” (Kant, 1788), що включає декілька важливих аспектів феномену в його підході: мотивацію індивіда мати контроль над власним життям та відкритість індивіда як системи (рішення приймаються самостійно, але не ізольовано, адже існує спільна раціональна взаємодія (Sensen, 2013)).

Для розкриття нашої теми варто поверхово оглянути основні постулати й ретроспективу розвитку ідей І. Канта, адже його напрацювання складають основу для

сучасних роздумів та досліджень автономії як у метафізичному, так і в емпіричному вимірах, про які далі буде йти мова. Причому фундаментальна функція трактатів спостерігається й у формі критики, і формі просування посткантівської школи етики.

Надалі, після І. Канта про автономію опосередковано писали й інші філософи, проте часто використовували поняття свободи (наприклад, “свобода волі” (Nietzsche, 1889) або “свобода вибору” (Mill, 1859)). Щоб окреслити різницю цих двох конструктів, наведемо приклад Дж. Локка, що ілюструє розбіжності: людину поміщають в камеру та запевняють, що двері зачинені, хоч насправді одна з них не є такою. Попри те, що досліджуваний має можливість вільно вийти з камери, він фактично не може цього зробити, оскільки був дезінформований та обмежений. Це обмеження не стосується свободи людини, але впливає на її автономію. Таким чином, ми можемо дійти до висновку, що самовизначення дій агента може бути обмежено іншими способами, крім втручання в його або її свободу (Dworkin, 2015). Ще одна особливість автономії в порівнянні зі свободою – це мегакогнітивність та залежність від контексту. Приклад, що ілюструє цю особливість – Одисей, який наказав людям прив’язати його до щогли, щоб уникнути смерті від сирен. Тут герой проявляє бажання не мати певного потягу та не діяти відповідно нього. Тобто, можна зробити висновок, що обмеження свободи особи відповідно до її бажань є заохоченням автономії, а не обмеженням. Іншими словами, за потребу людей вільно проявляти себе фізично відповідає поняття свободи, але оскільки втручання у свободу людини змінює її установки, викривлює світобачення, то відповідно обмежується й автономія, яка є здатністю людей критично розмірковувати над своїми бажаннями, думками тощо, приймати їх або змінювати відповідно до власної моралі (Dworkin, 2015).

Розуміння різниці суміжних понять важливе, адже вже зазначена відсутність спільного розуміння терміну автономії ускладнює дослідження феноменології та спровокувало появу двох протилежних підходів. Перший підхід, де автономія виступає як формальне поняття, тобто за якого будь-яке рішення людини щодо власної долі сприймається як автономне. Другий підхід, де автономія виступає як змістовне поняття, де лише певні рішення особи вважаються такими, за яких вона зберігає автономію, наприклад, якщо людина вирішує зробити те, що йому порадили товариші, то вона не може вважатися автономною, з точки зору останнього підходу, де автономія конфліктує з емоційною прив'язаністю, авторитетом, традиціями тощо (Dworkin, 2015).

Повертаючись до початку, важливо зазначити, що теорія І. Канта не зіставляється з вимогами психологічної науки, оскільки ґрунтується на метафізичній концепції автономії, які не мають емпіричного підтвердження (Campbell & Christopher, 1996). Проте поява та опис у філософській літературі поняття відкрили вікно можливостей для майбутніх науковців-психологів досліджувати феномен та його прояви. Так, у психологію автономія потрапила через роботи Ж. Піаже (1932), які продовжив Л. Кольберг (1987). Автономія в роботах Ж. Піаже описується як здатність особистості визначати свою поведінку через прийняття або відкинення певних правил суспільства (Sugarman, 1990). Тобто, загальне розуміння є дуже близьким до кантівського, хоч і в роботах дослідника не було цитувань філософських трактатів. Але важливим є уточнення, що Ж. Піаже робить у своєму поясненні акцент на процесі обмірковування, а саме співвіднесення власних цінностей, розуміння моралі особи та тієї дилеми, з якою вона зіштовхнулася, тоді як І. Кант наголошує в поясненні автономії в контексті самостійності, а саме у визначенні власної мотивації її прояву та у прийнятті зважених рішень. Під час дослідження когнітивного розвитку дітей Піаже виділив дві фази

автономного становлення особистості: гетерономне та автономне міркування. Перше визначається чітким послідовним прийняттям правил, авторитетних осіб. Друга фаза визначається інтерпретацією правил та визначенням їх особистісного значення (Piaget, 1932). Але наразі ранньопсихологічні розуміння автономії зазначених дослідників, очевидно, не домінують. І одна з найважливіших причин, чому підхід Піаже та Кольберга виглядає раціоналістичним: їх концепція залежить від інтерпретаційної схеми, в основі якої філософське, неемпіричне вчення І. Канта (Campbell & Christopher, 1996). Тому сучасні підходи до вивчення автономії розглядають поняття ширше, беручи до уваги емоційну складову психіки людини, її природу, досвід (Arvanitis, 2017).

Одним із таких сучасних підходів є теорія самодетермінації (з англ. *self-determination theory, SDT*) – теорія людської мотивації, що пояснює взаємозв'язок між рівнем мотивованості індивіда та задоволеністю його базових психологічних потреб – це автономії, компетентності й спорідненості. Ці потреби прирівнюються до фізичних, адже їх незадоволення має чіткі наслідки, що виникають незалежно від суб'єктивних цілей чи цінностей індивіда. Відповідно, відмова від задоволення будь-якої з цих потреб призведе до зниження психологічного добробуту, незалежно від того, чи визнаються ці потреби як ціннісно важливі в соціумі або на індивідуальному рівні суб'єкта. Тобто, хоча цінність будь-якої з цих потреб може впливати на ймовірність її задоволення, цінність сама по собі не є визначальною для їх функціональних ефектів (наприклад, Chen, Vansteenkiste та ін., 2015). Автори теорії наводять такий приклад: людина може не вважати важливим вітамін С, але незалежно від особливостей ставлення, нестача речовини все одно призведе до цинги (Ryan, Deci, 2017).

Ретроспективно поява теорії самовизначення загалом та її трактування автономії зокрема стали значним поштовхом в дослідженні психологічного аспекту автономії, але вже через контекст мотивації, яка і є нашим предметом зацікавленості.

До появи перших робіт Р. Раяна та Е. Десі у 80-х роках ХХ ст. погляд на мотивацію мав зовсім інший вигляд. Спершу протягом перших десятиліть ХХ ст. в американській психології домінували біхевіористські, асоціативні теорії, що детермінували поведінку периферійними механізмами. Аналогічна ситуація спостерігалась у Європі, де панівною була Павловська робота щодо безумовних та умовних рефлексів. Ці теорії говорили про те, що ініціація поведінки відбувається шляхом зовнішнього підкріплення (Skinner, 1953), а регуляція поведінки є функцією асоціативних зв'язків. З цієї точки зору центральна обробка інформації не була частиною категорійного апарата, тому такі поняття, як намір, вважалися нерелевантними для визначення поведінки (Ryan, Deci, 1987)

Пізніше, у 50-60-х роках почали з'являтися когнітивні теорії, де в схему регуляції поведінки вже увійшло поняття “обробка інформації” (наприклад, Atkinson, 1964; Tolman, 1959; Vroom, 1964). Так, акценти змістились з очікування повторення минулого досвіду (наприклад, очікування похвали за роботу або страх покарання через її невиконання) на моделювання можливого майбутнього. Також з'являлись роботи, які пов'язували ініціацію поведінки з очікуванням непередбачуваності, а регуляцію визначали як процес порівняння поточного стану індивіда із його бажаним, ідеальним станом, це відповідно і було основою для подальших дій, тобто мета поведінки людини – це зменшення розбіжності між двома образами (наприклад, Kanfer, 1975; Galanter, & Pribram, 1960). У основі цього лежить концепція навмисності (Lewin, 1951), яка стала значним науковим проривом в побудові цілісного розуміння людської поведінки, адже поширила в спільноті дослідників думку про значення наміру для мотивації індивіда.

У когнітивних теоріях (наприклад, Heider, 1960; Lewin, 1951; Tolman, 1959) намір передбачає наявність особистих причин-стимулів до дії, є еквівалентом до більш широко розповсюдженого зараз слова “мотивація”. Оскільки намір може формуватись

через уявлення індивіда про себе, бути наслідком інтрапсихічних сил або результатом дії зовнішнього середовища, поведінку в рамках цього поняття описують в межах характеристик “автономна-гетерономна” (Deci & Ryan, 1985b). Схожа класифікація запозичується і в сучасні теорії самовизначення. Проте якщо порівнювати когнітивну та теорію самовизначення, то друга розділяє автономну поведінку та таку, що контролюється інтер- або інтра- персональними чинниками, на відміну від першого підходу, за якого намір лежить в основі цих чинників та ототожнюється із вибором (Deci, 1987). Таким чином, намір в когнітивних теоріях стає трампліном до опису автономної поведінки, на основі якого надалі поглиблюється розуміння самої автономії як феномену, і як наслідок відбувається послідовна побудова теорії самовизначення, перші ґрунтовні праці про яку з’являються у 80-х роках, базуючись на організмовій метатеорії, що підкреслює її концептуальні корені, про які ми зазначали вище.

Організова метатеорія - це підхід в науці, що вивчає системи, які взаємодіють з навколишнім середовищем, зокрема і людину, її психіку. Це уявлення допомагає розуміти природу організмів як цілісних інтегрованих систем, що адаптуються до змін у середовищі для забезпечення виживання (Ryan, Deci, 2008). Такий новий широкий погляд на мотивацію наблизив суто біологічні або суто метафізичні теорії ініціації поведінки до критеріїв та вимог психології.

Загалом, в SDT автономія описується як процес регуляції з боку «я» (Ryan, Deci, 2006), відповідно гетерономія – регулювання силами поза «я». А якщо повертатись до феноменології автономії, то погляди Раяна та Десі схожі на посткантівські. Так, вони визначають автономні дії не з точки зору чистої відсутності випадковостей, які впливають на рішення, а з точки зору схвалення особою самого акту (Ryan, 1993). Аналогічну точку зору підтримали й розвинули П. Рікер (1966) та А. Пфандер (1967), які описали самовизначені дії, як такі, що «є початковим актом самого его-центру», але

при цьому спонукання ззовні теж можуть стати автономними діями, якщо “Я” особи відчуває оклик щодо них. Таким чином, автономія не обмежується «незалежними» від зовнішнього світу діями, а також стосується поведінки, спровокованою зовні, але з якою індивід ціннісно погоджується (Ryan, 2006).

Що важливо: теорія самовизначення не зосереджується на полюсах, а визнає, що можуть бути проміжні результати: що оточення може контролювати поведінку, що індивідуальні рішення можуть визначати причину дій особи. У цій взаємодії саме воля активізує підтримку індивідуальних рішень і дозволяє людині протидіяти силам оточення (Deci, 1980). Фактично, поняття волі та автономії є центральними елементами теорії самовизначення, так само як і в трактуванні моралі Кантом.

Рівень автономії особи визначають переконання людини щодо можливості її впливу на результат (з англ. control belief) та впевненість у власній компетенції (Abramson, Seligman, & Teasdale, 1978). Проте, крім цих пунктів, мають місце в загальній картині й інші контекстуальні фактори, які не окреслюють поведінку в прямому сенсі, але особливості сприйняття контексту суб'єктом дії, тобто чи сприймає людина контекст як такий, що підтримує її автономію, заохочує робити власний вибір, чи як такий, що контролює, тисне на неї до певних результатів, також мають важіль впливу. Цей пункт ліг в основу нашого дослідження, детальніше про це ми розкажемо в пункті 2.2 (Deci & Ryan, 1985b). Попри те, на цьому етапі важливо підкреслити, що крім зовнішніх стимулів, які можуть провокувати певну поведінку (наприклад, системи винагороди та покарань, часових обмежень, моніторингу стану та оцінки, наявність вибору та можливості проявляти креативність, природа зворотного зв'язку (якісний чи виражений в балах) тощо (Ryan et al., 1983)), існує також інтерперсональний вплив загального досвіду особистості, тобто той освітній простір, робоче та сімейне

середовище (Grolnick et al. , 1997; Soenens & Beyers, 2012), в якому знаходилась особа загалом має більше значення, ніж окремо використані інструменти регуляції. Це ілюструє те, що хоч досвід контрольованої діяльності й зменшує внутрішню мотивацію (Harackiewicz et al., 1984), але певні засоби контролю, наприклад, позитивний зворотний зв'язок, навпаки можуть підвищити внутрішню мотивацію шляхом підтвердження своєї компетентності. Тобто, чим більше зовнішні інструменти є відповідними до фундаментального ядра людини, включно з особливостями особистості (наприклад, акцентуаціями), тим складніше стає відділяти об'єктивні причини діяльності від індивідуальних мотивів.

У SDT описується декілька мір таких індивідуальних відмінностей, центральною є концепція каузальної орієнтації (Deci & Ryan, 1985b; Koestner & Losier, 1996), яка визначає різні стратегії поведінки людини. Існує три різновиди каузальної орієнтації: на автономію, на контроль та безособова. Перші регулюють свої дії, проявляючи інтерес до можливостей і вибору; другі схильні регулювати поведінку, зосереджуючись на зовнішніх умовах, таких як винагороди або покарання; треті мають порушену або неконтрольовану регуляцію, тобто їм не вистачає відчуття особистого причинно-наслідкового зв'язку. Відмінності в силі цих орієнтацій були значущими в поведінкових проявах осіб (наприклад, Neighbors, Vietor, & Klee, 2002) Як вже було зазначено, автономія є однією з основних потреб, які лежать за SDT в основі мотивації людини. Дослідження підтвердили, що потреби в автономії, спорідненості та компетентності, на відміну від багатьох інших людських бажань, які мотивують поведінку, необхідні не тільки для оптимальної мотивації, але й для підтримки психологічного добробуту. Задоволення потреби тісно пов'язане з життєвою силою, тоді як фрустрація потреби передбачає виснаження мотивації (Ryan & Deci, 2008). Тут виникає питання: а як саме автономія визначає мотивацію?

Оскільки у рамках SDT автономія будь-якої дії є питанням ступеня, то поведінка кожної людини відповідає певній точці на континуумі каузальної орієнтації. Зазвичай можна зустріти саме таку назву шкали, але іноді зустрічаються синонімічні поняття континіума автономії або самопричинності (Ryan and Connell 1989), останні дослідження згадують також термін “континіум самовизначення” (Howard et al., 2017). Локус визначає типи поведінкових регуляцій, а все разом складає мотивацію індивіда. (deCharms 1968; Ryan and Connell 1989, Tay and Jebb 2018).

Мотивація буває трьох видів: амотивація, зовнішня та внутрішня. Остання описує суто самовизначену поведінку та характеризує найвищий рівень каузальної орієнтації. Такі люди отримують задоволення від заняття та не потребують зовнішнього підкріплення (Deci et al. 1999, 2001). Зовнішні форми мотивації відрізняються за ступенем:

1) Інтроектівана регуляція обумовлює поведінку, що направлена на уникнення негативних та зрощення позитивних переживань щодо образу Я, відповідно лежить в основі відчуття соціально опосередкованих емоцій – провини, сорому та гордості. Особи, яким притаманна така регуляція не вважають свою діяльність цікавою чи приємною або не зосереджуються на своїх думках щодо неї, натомість прагнуть отримати відповідні винагороди або уникнути покарань. Незважаючи на те, що цей тип регулювання дійсно призводить до результатів, дослідження свідчать про те, що така мотивація призведе до короткочасної та нижчої якості залученості в поведінку (Deci et al., 1999).

2) Інтегрована регуляція обумовлює поведінку, за якої індивід прагне сприймати діяльність як невід’ємну частину своєї ідентичності. Проте останні дослідження говорять про те, що даний тип важкий до розрізнення та не є видом мотивації (наприклад, Gagné et al. 2015; Vallerand et al. 1992, Howard et al. 2017). Згідно з

кантіанськими етичними стандартами саме інтегрований регульований акт, який узгоджується з моральною нормою, є природним продовженням єдиного відчуття себе, є справжнім моральним вчинком (Arvanitis, 2017).

3) Ідентифікована регуляція обумовлює поведінку, за якої особи вважають свою діяльність значущою та важливою, не покладаючись на примусові зовнішні чи внутрішні сили. Ідентифікована регуляція є автономною формою мотивації, але при цьому вона відрізняється від внутрішньої мотивації. За внутрішньої мотивації діяльність ціниться сама по собі, а за ідентифікованою регуляцією діяльність є важливою, адже призведе до значущих наслідків. Таке регулювання виявилось сильним предиктором життєздатності (Ng et al. 2012), і було показано, що іноді воно є більш ефективним, ніж внутрішня мотивація (Losier and Koestner 1999; Ng та ін., 2012 р.).

Нарешті, амотивація визначається як повна відсутність наміру здійснити певну поведінку, попри зовнішні чи внутрішні сили (Deci and Ryan 2000). Амотивація пов'язана з низькою проактивністю та (наприклад, кореляція із шкалами “зусилля”, “досягнення”; Gagné et al. 2015) і добробутом (наприклад, школи “депресія”, “тривога”, “якість життя”; Ng et al. 2012).

Перехід від зовнішнього регулювання до інтегрованого називається інтерналізацією. Інтерналізація – це активний процес адаптації особистістю навколишнього середовища відповідно до її внутрішньої мотивації (Deci & Ryan, 1985). Різні ступені автономії, відповідно регулятивні стилі мають відмінності в інтерналізації. Наприклад, релігійна поведінка може здійснюватися під зовнішнім тиском (наприклад, підлітки, яких батьки змушують ходити до церкви) або внутрішнім тиском (наприклад, почуття провини та сорому, або відчуття, що людина повинна щось зробити), або для повної ідентифікації (наприклад, людина, яка ходить до церкви, тому що він/вона відчуває, що це дуже важлива частина його/її життя). У випадку

ідентифікації поведінки схвалюється через особисту цінність. Воно впроваджується більш автономно та узгоджується з ідеалами та уявленнями про себе (Brambilla, Assor, 2020).

Незважаючи на те, що така модель породила велику кількість добре проведених і глибоких досліджень, вона також не в змозі об'єднати її різні аспекти або чітко визначити, як різні типи регуляції можуть бути і окремими конструктами, і точками вздовж континуум. Це призводить до ряду труднощів, включаючи відповідну розробку гіпотез, порівняння між дослідженнями, що використовують різні підходи, і в багатьох випадках це має вирішальне значення для спостережуваних ефектів.

1.2 Вплив стратегій мотивації на релігійність й сприйняття образу Бога

Основна мета дослідження мотивації, в тому числі релігійної, полягає у визначенні більш сприятливого для психічного здоров'я способу регуляції, тому більшість статей присвячених теорії мотивації описують кореляції із загальним добробутом, рівнем тривоги та/чи депресії. Повертаючись до SDT, то як вже було зазначено в пункті 1.1, теорія описує, що задоволені потреби в автономії, спорідненості та зростанні підвищують загальний рівень благополуччя особистості. Якщо рухатись в цьому напрямку і спробувати описати явище людського суспільства, що може забезпечити ці умови, то в такому випадку релігія відіграє в життя людини таку роль, яку не завжди можуть перекрити інші нерелігійні альтернативи (Dominguez, Lopez-Naval, 2020). Дослідження щастя показують, що віряни оцінюють своє життя краще, ніж нерелігійні люди (Dolan et al. 2008). Проте на противагу цьому можна навести приклад міжкультурного аналізу, у результатах якого не спостерігається зв'язку між середнім рівнем релігійності та оцінками задоволеності життям. На основі такої суперечності, адже з однієї сторони, загальний рівень релігійності в країні створює

загально позитивні ефекти як для релігійних, так і для нерелігійних осіб (наприклад, зменшення споживання сигарет і алкоголю, заохочення дотримання медичних норм та працевлаштування (Hayward and Elliott 2014)), а з іншої, більш релігійні країни зазвичай страждають від більшої кількості соціальних проблем (Clark and Lelkes, 2009). Таким чином, ми розуміємо, що крім самого феномену релігійності в різних своїх проявах — поведінковому (відвідування церкви, процес молитви тощо), емоційному (відчуття приналежності до певної групи) та когнітивному (дослідження релігійних джерел, зростання у сфері власного інтересу), — є аспект, що також має фактор впливу. Так, крім релігійності, на оцінку власного життя вірян впливають особисті переконання (Clark and Lelkes 2006; Deaton and Stone 2013), які на основі релігійного праймінгу можуть впливати на рівень автономії регуляції особистості, визначаючи її мотиви.

Наразі найбільш популярною в дослідженнях мотивації до релігійної діяльності є теорія самодетермінації, адже вона як така є найбільш концептуалізованою, хоч і потребує, як було зазначено вище, ще часу та емпіричного обґрунтування співвіднесення континіуму та окремих концепцій стилів регуляції. Але дослідження та визначення особливостей мотивації потребувало часу. Так, у 50-х роках XX ст. пояснити релігійну мотивацію намагався Г. Олпорт (Allport, 1950; Gorsuch & McPherson, 1989). Він описав теорію, за якої існує два типи вірян — внутрішньо орієнтовані, які розглядають релігію як самоціль і повністю дотримуються релігійних переконань, та зовнішньо орієнтовані, які використовують релігію для досягнення певних цілей (наприклад, збільшення кола спілкування, досягнення певного статусу, отримання соціальної підтримки тощо). На перший погляд, така класифікація релігійної мотивації схожа на SDT: внутрішня орієнтація збігається з автономними формами регуляції, а зовнішня – з однойменним конструктом. Але попри поверхневу

схожість, яка проявляється в інтеграції мотивації в структуру особистості людини, існує ряд відмінностей. По-перше, внутрішня орієнтація Г. Олпорта стосується релігійного змісту, тобто щирої віри в релігійні цінності, тоді як автономна мотивація стосується релігійної поведінки, а саме відвідування церкви, процесу молитви тощо (Neyrinck et al., 2010). По-друге, зовнішня орієнтація корелює як з внутрішньою, так і з контрольованою мотивацією, що свідчить про те, що «прагнення до соціального контакту через релігію може бути підкріплено декількома причинами», тобто зовнішня орієнтація не чітко диференціює тиск чи примус брати участь у релігійній діяльності, натомість охоплює деякі аспекти – безпека, соціальні зв'язки тощо, які скоріше є цілями, ніж мотивами (Neyrinck et al., 2010).

Через другий пункт теорію Олпорта неодноразово піддавали критиці. Спершу визначали його концепцію культурною специфічністю американських протестантів (Flere & Lavric, 2008), втім пізніше в операціоналізації зовнішньої орієнтації Г. Олпорта (Neyrinck, Lens, & Vansteenkiste, 2005; Neyrinck et al., 2010) було зауважено, що все-таки даний підхід не дозволяє відрізнити мотивацію від цілей релігійної поведінки. Надалі О'Коннор і Валлеранд (1990) описали чотири типи релігійної мотивації: амотивація (“Я не знаю, чому я сповідаю свою релігію”), зовнішня (“Я маю це робити”), самовизначена зовнішня (“Я вирішую робити це для власного блага”) і внутрішня (“Я отримую задоволення від цього”). Це теорія теж схожа на SDT, проте описує більш чіткі конструкти, а не континіум.

Як вже було сказано, переконання впливають на автономію, а вона як наслідок обумовлює чотири регулятивні стратегії релігійності: орієнтації на суто зовнішні винагороди та покарання, уникнення почуття провини, страху чи зрощення гордості, свідоме оцінювання релігійних приписів (дослідження Біблії та перенесення загального досвіду на рівень індивіда, себто ідентифікація) і повне засвоєння релігійних

постулатів відповідно до власної моралі. Перехід від одного типу до іншого, інтерналізація, в контексті релігії відбувається шляхом оточення. Сім'я — це зазвичай перше місце, де відбувається релігійна соціалізація, і релігійність батьків, швидше за все, впливає на релігійність дітей (Myers, 1996). Так, Кнізел і Райан (2004) виявили зв'язок між релігійною ідентифікацією/інтроєкцією батьків та дітей у вибірці християн пізнього підліткового віку. Іншими словами, ми можемо говорити, що ступінь автономії буде в релігійній поведінці, аналогічно до світського життя, залежати від наuczіння у важливих дорослих. Дослідження Коен, Мілявська та Кестнер (2009) на єврейській вибірці виявили, що підтримка автономії дітей батьками, тобто надання їм певної свободи в прийнятті рішення щодо релігії, збільшувала показники ідентифікації, себто діти сприймали власну культуру важливою частиною їх самосвідомості, проти інтроєктованої інтерналізації, за якої діти відчували зобов'язання бути дотичним до групи. Аналогічно Вермеєр, Джансен і Шиперс (2012) знайшли докази того, що найсильнішим джерелом впливу на відвідування неповнолітніми церкви є відвідування церкви батьками. Але попри всі емпіричні дані впливу сім'ї на інтерналізацію дитини, зрощення автономної поведінки в релігійності — більш складна справа, ніж зрощення автономної поведінки загалом, адже, крім класичних інструментів підтримки дитячої автономії, батьки мають демонструвати внутрішню цінність феноменів віри та релігійних символів (Assor, 2012).

Також важливо згадати, що оточення дитини складається не тільки з сім'ї, а й інших значущих дорослих, які можуть впливати на її розвиток — вчителі та вихователі (Niemiec & Ryan, 2009), лікарі (Williams & Deci, 1996) і тренери (Jöesaar, Hein, & Hagger, 2012). Цікавим було дослідження Брамбілли, Ассора, Манзі та Регалії (2015), де перевірялась структура та співвідношення впливів оточення (батьків, однолітків, релігійних лідерів) на формування релігійності дитини при застосуванні структури

SDT та було з'ясовано, що демонстрація внутрішньої цінності однолітками була найсильнішим фактором у прогнозуванні релігійної ідентифікації молоді, за нею йшла демонстрація внутрішньої цінності батьками, підтримкою автономії лідерів груп і, нарешті, підтримкою автономії з боку батьків.

Особливості впливу також залежать від конфесії (Cohen, Hall, Koenig, & Meador, 2005; Cohen, Siegel, & Rozin, 2003; Hall, Meador, & Koenig, 2008). Такий ефект проявляється через специфіку трактування Святого Письма та наголосу на різних аспектах релігійної спільноти залежно від напрямку чи навіть конкретної церкви. Це може бути акцент на комунітарних аспектах (спільна молитва, відчуття причетності) або навпаки на індивідуальних проявах релігійності (наприклад, вірування, навернення та особиста молитва). У дослідженні Брамбілли, Манзі, Регалії, Беккера та Віньоляса (2016) порівнювали те, як віряни сприймають власну релігійну ідентичність в шести різних країнах. Так, європейці сприймали власну приналежність до релігії як соціальну ідентичність, тоді як незахідні учасники сприймали, навпаки як індивідуальну. Відповідно, переконання особистості сформовані в контексті певного культурного та релігійного оточення визначають її автономію та регуляцію. Наприклад, ідентифікація позитивно пов'язана з символічним і гнучким підходом до релігії, тоді як інтродекція – з буквральним, жорстким стилем (Soenens, et al. 2012). Щобільше, такий ланцюг формування релігійності впливає і на суспільство, адже інтродекція, за дослідженням італійської католицької церкви, позитивно пов'язана з антимусульманськими упередженнями, тоді як для ідентифікація не викликала такого результату (Brambilla et al., 2013). Проте на відміну від монотеїстичних релігій, цілком можливо, що в багатьох напрямках буддизму релігійна інтродекція може бути значно менш потужною та менш шкідливою (Brambilla, 2014). Такі припущення були винесені, адже попри те, що в буддизмі теж існує низка вимог та практик обов'язкових до виконання, ці правила не

опираються на авторитет божественного або релігійного лідера. На додаток автономія заохочується власним досвідом та винесенням особистих вражень щодо пропонованих практик (Bechert & Gombrich, 1991) без зв'язку із гріхом як покаранням. Таким чином, сприйняття релігійних феноменів також може бути пов'язаним з автономією, а у сукупності ці висновки свідчать про те, що ідентифікована інтерналізація релігійних практик є більш бажаною, ніж інтроектована (Brambilla, 2014).

Це важливо, адже мотиви впливають не лише на загальне благополуччя вірянина, але й на релігійну поведінку. Дослідження Brambilla et al. (2014) виявили, що віряни, які мають ідентифіковану релігійність мають сильніший зв'язок із суб'єктивною важливістю релігії, відвідуванням церкви, релігійної групи та релігійним благополуччям, ніж особи з інтроектованою. Внутрішньо мотивовані індивіди більш активно беруть участь у релігійних практиках (Ryan et al. 1993; Vaard, 1994, 2002; Vaard & Aridas, 2001).

Інший вплив мотивів лежить у формуванні особистого виміру релігійності особи, який дає можливість скласти узгоджену систему вірувань, сенс життя тощо (Diener and Seligman, 2004; Diener et al. 2011).

Образ Бога також має вплив на різні ступені автономії стосовно релігійної поведінки. Наприклад, сприйняття Бога як підтримки автономії позитивно пов'язане із символічним підходом до релігії, а сприйняття Бога як контролюючого – навпаки негативно (Soenens et al, 2012). Теорію самовизначення вперше використали в дослідженні образу Бога, де за основу взяли гіпотезу: уявлення про Нього як такого, що підтримує автономію, провокуватиме сприйняття в розрізі емпатійності, співчуття та підтримки. Відповідно, навпаки, уявлення про Бога як такого, що контролює – сприйняття суддівської ролі, що використовує погрози, покарання, щоб змусити людей жити благочестиво (Soenens et al., 2012).

Таким чином, відповідно до SDT, концепція Бога, що контролює, перешкоджатиме потребі в автономії, буде провокувати інтерналізацію в сторону зовнішньої мотивації, і навпаки, якщо Бог є таким, що підтримує. (Soenens et al. 2012; Vansteenkiste and Ryan 2013). Результати підтвердили роль задоволення основних психологічних потреб у взаємозв'язку між концепцією Бога та благополуччям. Коли Бог сприймається як такий, що підтримує автономію, ймовірно, з'являться саме почуття автономії, компетентності та спорідненості, що визначає внутрішню визначену регуляцію особистості та підвищує добробут. Тобто, особливості сприйняття є важливим аспектом релігійної семантичної системи, які можуть впливати на життя вірян, створюючи умови, в яких вони відчують волю, ефективність і безпеку в здійсненні власної діяльності. Навпаки ж, концепція Бога в контролі може викликати у людей невпевненість у своїх здібностях (Dominguez, Lopez- Noval, 2020)

Висновки до розділу 1

Автономія – одна з ключових концепцій у філософії та психології моралі. Даний конструкт досліджували І. Кант, Ф. Ніцше, Дж. Мілл, Ж. Піаже, Л. Кольберг. Основоположним підходом для нашого дослідження є розуміння автономії в контексті теорії самодетермінації Р. Раяна та Е. Десі, яка визначає, що мотивація індивіда та ступінь його щастя залежить від задоволеності потреб у спорідненості, компетентності та самої автономії. Від її ступеня прояву в поведінці людини залежить, який локус каузальної орієнтації буде мати індивід. Останнє визначає стиль регуляції та як наслідок мотивації. Мотивація може бути трьох видів: зовнішня (регуляційні стратегії: інтроєкція, інтеграція, ідентифікація), внутрішня та амотивація. Також в SDT існує поняття переходу від менш до більш автономної стратегії, такий процес називають інтерналізацією.

У психології релігії поняття мотивації зазвичай використовують в дослідженнях вивчення сприйняття релігійних феноменів та рівня психічного благополуччя. На релігійність дитини впливає ступінь релігійності її оточення. Аналогічно наслідується і ступінь ідентифікації цінностей, адже якщо важливі дорослі або однолітки мають доволі високий ступінь автономії в релігійній поведінці, то існує висока ймовірність того, що таку ж стратегію перейме й агент дії, тобто сама дитина. Особливості впливу також залежать і від конфесії, адже особисті переконання, сформовані на основі сприйняття релігійних символів, трактатів тощо, визначають хід мислення людини та можуть впливати на її образ Бога. Таким чином, уявлення, думки про Бога як такого, що підтримує вибір або навпаки контролює та визначає його, одночасно залишаючись глобальною, всесильною категорією в семантичному полі вірян, здатні впливати на поведінку та діяльність релігійних осіб.

Розділ 2. Організація дослідження взаємозв'язку образу Бога та стратегій мотивації у християн

2.1 Суб'єктивне тестування як метод дослідження сприйняття образу Бога

Психологи та психологині використовують наукові методи дослідження, щоб вивчити сутнітність, природу та взаємозв'язки різноманітних явищ людської психіки, як наслідок наблизитись до їх розуміння. Наукові дослідження, якщо вони проведені правильно, дають відносно об'єктивне уявлення про об'єкт, що вивчається. Відповідно, експерименти – це спосіб віднайти, як одне впливає інше. У нашому дослідженні ми прагнули віднайти вплив образу Бога на стратегії мотивації християн. Для цього ми обрали метод анкетування, що дозволяє швидко охопити значну вибірку осіб, але одночасно з цим існують певні особливості, котрі варто висвітлити: в онлайн форматі не є можливо поєднувати основний метод із допоміжними, наприклад зі спостереженням або бесідою, а також є ймовірність виникнення соціально бажаних відповідей, адже суб'єктивний підхід до тестування передбачає самозвітування, за якого людина може вдаватись до самообману або не мати достатньо досвіду, щоб відповісти щиро. Попри це, основна перевага – масовість розповсюдження є для нас вирішальною, але також на наш вибір вплинула специфіка предмета дослідження, адже для нашого дослідження є достатнім навіть поверховий досвід переживання особистістю фрустрації або задоволення потреби в автономії.

Дослідження базується на чотирьох методиках суб'єктивного підходу:

1. Шкала загальної каузальної атрибуції (з англ. The General Causality Orientations Scale)
2. Індекс автономного функціонування (з англ. Index of Autonomous Functioning)

3. Шкала релігійної інтерналізації християн (з англ. Christian Religious Internalization Scale) або існує інший варіант назви даного тесту – опитувальник релігійної саморегуляції (з англ. Religious Self-Regulation Questionnaire)
4. Опитувальник сприйняття образу Бога (Soenens, 2012)

Перший опитувальник (Deci & Ryan, 1985a) направлений на вимір оцінки сили прояву трьох різних мотиваційних орієнтацій особистості: орієнтація на автономію, на контроль та безособова орієнтація. Складається з трьох субшкал відповідно до трьох видів каузальної орієнтації, які розуміються як відносно стійкі особистісні властивості, тобто кожна з них існує в більшій чи меншій мірі в кожній людині. Дана методика доступна в форматі 12 та 17 віньєток, але в нашому випадку було використано саме оригінальний варіант із 12 пунктів, які описують соціальні ситуації та мають три типи відповідей: автономною, контрольованою та безособовою. За 7-бальною шкалою типу Лікерта респонденти вказують, наскільки кожна відповідь для них типова. Вищі бали вказують на більшу кількість конкретної орієнтації, представленої у відповіді. Другий (Weinstein, Przybylski, & Ryan, 2012) направлений на вимір особистісних якостей, які впливають на автономію. Ці якості складають субшкали тесту – конгруентність, сприйнятливості до контролю та зацікавленість. Тест складається із 15 пунктів, згоду або незгоду з якими респондент має виміряти за шкалою від 1 до 5. Третій опитувальник (Ryan, Rigby, and King, 1993) визначає мотиви релігійної поведінки, які вкладаються у дві шкали, а саме інтроєктована та ідентифікована інтерналізація. Четверний був розроблений Soenens для його дослідження, описаного в пункті 1.2 вище, щоб описати категорії сприйняття Бога в дихотомії “підтримує автономію-контролює”. Серед шкал наведених в методиці – покарання, нагорода, позитивне ставлення, негативне ставлення, емпатія та надання вибору. Таким чином, проаналізувавши отримані дані ми можемо визначити посередницьку функцію між

певним типом сприйняття та певним типом регуляції певних характеристик особистості або їх мотивів до діяльності.

Оскільки всі зазначені вище методики були оригінально англomовними для дослідження української вибірки християн був використаний метод прямого та зворотного перекладу, а з подальшими математичними розрахунками та показниками якості можна ознайомитись в пункті 3.2.

2.2 Дизайн, гіпотези та завдання дослідження

Дослідження спрямоване на виявлення впливу образу Бога на стратегії мотивації християн. Як метод було використано опитування, застосована експлоаторна стратегія задля пошуку посередницької ланки між змінними. Експериментальний план є внутрішньогруповим. Вибірка набиралась шляхом розповсюдження анкети у соціальних мережах, а саме в групах релігійного характеру на платформах Facebook, Telegram, Viber, надалі ми працювали методом сніжного кому.

Загалом було сформовано одну групу, яка складається із 84 респондентів, що взяли участь в дослідженні, яке проводилось за допомогою Google Form та займалось близько 20-25 хвилин для заповнення. Особам, охочим пройти анкету, було запропоновано декілька статистичних питань (вік, стать, частота відвідування церкви та молитви, конфесія) та перелічені в пункті 2.1 опитувальники. Всі досліджувані давали відповіді на питання методик на волонтерських засадах, добровільно, без будь-якого типу заохочень. Респондентам гарантувалась анонімність та конфіденційність.

У нашому дослідженні залежною змінною є сприйняття образу Бога, а незалежні змінні – стратегії релігійної регуляції, локус каузальної орієнтації та показник

автономного функціонування через риси особистості, що є такими, які визначають рівень автономії індивіда. Серед побічних змінних – стать та конфесія. Дослідницькі питання лягти в основу побудови гіпотез. Дослідницькі питання:

1. Чи виступають особистісні риси, що визначають рівень автономного функціонування індивіда, як посередник між образом Бога вірянина та його стратегіями мотивації?
2. Чи виконує одна зі змінних (стратегія регуляції, каузальна орієнтація або індекс автономного функціонування) посередницьку роль в прогнозуванні виникнення певного типу образу Бога?

Тобто, нульовими гіпотезами будуть такі твердження:

1. Особистісні риси, що визначають рівень автономного функціонування індивіда, не є посередниками між образом Бога вірянина та його стратегіями мотивації
2. Жодна зі змінних (стратегія регуляції, каузальна орієнтація або індекс автономного функціонування) не виконує посередницьку роль в прогнозуванні виникнення певного типу образу Бога.

Висновки до розділу 2

Ми розробили дизайн дослідження впливу образу Бога в дихотомії «підтримує автономію-контролює» на стратегій мотивації християн. Наша мета визначити особливості цього впливу та посередницьку роль особистісних якостей, що визначають автономне функціонування індивіда, в цьому зв'язку. Задля цього ми обрали метод анкетування та чотири методики: на вимір образу Бога, локус каузальної орієнтації, мотиви релігійної поведінки та особистісні якості, пов'язані з автономним регулюванням.

Розділ 3. Результати дослідження

3.1 Характеристика вибірки

Вибірка складається із 82 осіб, серед них 58 жінок та 24 чоловіки. У дослідженні взяли участь представники трьох конфесій християнства – православні, католики та протестанти. Православних у вибірці налічується 50 осіб (серед них жінок – 38, а чоловіків –12), католиків – 14 осіб (серед них жінок –13, а чоловіків – 1), протестантів – 18 осіб (серед них жінок –7, а чоловіків –11).

Вік досліджуваних варіюється від 16 до 65 років, середній вік православних – 29.9, католиків – 25.9, протестантів – 28.9, християн загалом – 28.7, при чому середній вік православної жінки – 29.6, православного чоловіка – 29.0, жінки-католички –25.8, чоловіка-католика – 26.0, жінки-протестантки – 31.7, чоловіка-протестанта –27.1.

22 особи молять більше, ніж один раз на день (серед них 8 православних, 5 католиків, 9 протестантів). Один раз на день молиться 13 респондентів (серед них 9 православних, 1 католик, 5 протестантів). Декілька разів на тиждень – 8 осіб (серед них 4 православних, 2 католиків, 2 протестантів). Один раз на тиждень – 6 людей (серед них 4 православних, 2 католиків, 0 протестантів). У дні важливих свят молиться 6 вірян (серед них 5 православних, 1 католик, 0 протестантів). Дуже рідко – 17 осіб (серед них 12 православних, 1 католик, 4 протестантів). Не моляться взагалі 10 осіб (серед них 8 православних, 2 католиків, 0 протестантів).

8 осіб відвідують церкву більше, ніж один раз на тиждень (серед них 2 православних, 3 католиків, 3 протестантів). Один раз на тиждень відвідують церкву 24 респонденти (серед них 9 православних, 5 католиків, 10 протестантів). Декілька разів на місяць – 8 осіб (серед них 4 православних, 2 католиків, 2 протестантів). Декілька

разів на місяць – 10 вірян (серед них 6 православних, 0 католиків, 4 протестантів).

Один раз в декілька місяців – 8 людей (серед них 6 православних, 1 католик, 1 протестант). У дні важливих свят відвідують церкву 7 вірян (серед них 7 православних, 0 католиків, 0 протестантів), в той час, як ще рідше відвідують 16 осіб (серед них 13 православних, 3 католиків, 0 протестантів). Не відвідують церкву взагалі 9 людей (серед них 7 православних, 2 католиків, 0 протестантів).

Відсотково ми можемо прослідкувати таку тенденцію, що група православних жінок або проявляють більшу релігійність в даній вибірці за критеріями частоти відвідування церкви та молитви, тобто жінки, що сповідують християнство православної конфесії зазвичай моляться один або більше одного разу на день, рідше вимірюють свої показники в тижнях, але все одно спостерігається систематичність (47% вибірки православних жінок), або навпаки взагалі не моляться/не відвідують церкву або роблять це дуже рідко, зазвичай з прив'язкою до важливих свят (53% вибірки православних жінок). Показники нормальності розподілу за критерієм Шапіро-Вілка – 0,001. Аналогічна ситуація із жінками-католичками (висока релігійність – 56%, низька – 44%). Показник Шапіро-Вілка – 0,05. Абсолютну високу релігійність, тобто кількість показників частоти молитви та відвідування церкви у співвідношенні із кількістю представників у вибірці, мають жінки-протестантки (85% вибірки жінок-протестанток, показник нормальності розподілу дорівнює 0.1).

Чоловіків недостатньо, щоб судити про них, як про окремі групи, але загалом ми бачимо таку картину, що православні чоловіки (38% мають низькі показники, 62% – високі) та чоловіки-протестанти мають схожу картину, що і жінки їх конфесій (27% – низькі показники, 73% – високі). У чоловічій вибірці представлений лише один католик, він має високі показники. Показники нормальності розподілу за критерієм

Шапиро-Віллка – 0,6 та 0,4, тому загалом ми можемо використовувати дані щодо вибірки чоловіків, проте досить обережно, оскільки порівнюючи за статтю ми бачимо значно більшу кількість жінок-респонденток..

Вибірка без розділу на гендер, але із розглядом окремо по конфесіям має ненормальний розподіл серед групи православних ($p < 0.01$) та протестантів ($p = 0.04$), а група католиків, навпаки, нормальний ($p = 0.07$).

3.2 Аналіз та інтерпретація даних

Почнемо аналіз із демонстрації показників якості перекладу з англійської мови на українську використаних в дослідженні методик.

Першим розглянемо опитувальник загальної атрибуції (GCOS). У статті валідазації англійської версії результати переглядали окремо за альфа Кронбаха по шкалам: автономія, контроль, безособовість, – а також визначали діапазон кореляції питань із загальними балами по кожній окремій шкалі. Тому в надалі ми використаємо аналогічний алгоритм для звірки з оригіналом.

В оригінальній методиці для шкали безособовості було виявлено показник альфа Кронбаха – 0.71, а наш варіант має – 0.67. Шкала контролю в оригіналі – 0.69, в українській версії – 0.6. Шкала автономії в оригіналі – 0.74, у нас – 0.64. Кореляції між шкалами можна побачити в таблиці 1. Буквою Д позначено діапазон кореляцій між питаннями. Можна прослідкувати, що кореляція між питаннями на автономію та загальним балом за шкалою в нашому перекладі менша на одну десяту, діапазон аналогічно є більш широким. Кореляція між питаннями на автономію та загальним балом за шкалою контролю дещо більш позитивна та сильна, ніж оригінальна, проте

зв'язок із загальним балом на безособовість є близьким до нуля в середньому із діапазоном середнього рівня негативного зв'язку та слабкого позитивного. Питання на контроль та безособовість мають схожі показники кореляції із загальними балами по шкалам, що і в оригіналі. Показники якості перекладу, гомогенності питань дещо впали, що вказує на меншу валідність опитувальника порівняно з оригіналом, проте варто зазначити, що в пілотажному дослідженні показники були сильно відмінними. Вищі бали було отримано в альфа Кронбаха за шкалами безособовості та автономії – 0.82 та 0.71 відповідно, тому ми можемо говорити про специфічність вибірки як фактор, що вплинув на знижені результати.

Друга методика – шкала релігійної інтерналізації християн (CRIS). Загальна альфа Кронбаха – 0.83, а за ідентифікації – 0.85, інтроєкції – 0.8. Показники відповідають нормі. Як допоміжний інструмент оцінки адаптації також було використано факторний аналіз ($p < 0.01$, КМО=0.76) зі способом обертання varimax. Результати наведені в таблиці 2, де видно, що питання розподіляються рівно по шкалам типів регуляції. Єдине питання, що має подвійне навантаження на двох компонентах – питання №1, але оскільки більший показник спостерігається в факторі, що відповідає типу регуляції, який має цим питанням вимірюватись, то ми можемо знехтувати цим моментом та визначити факторну модель в перекладі методики як задовільну та відповідну оригіналу.

Третій опитувальник – індекс автономного функціонування (IAF). Показник альфа Кронбаха по шкалам сприятливості до контролю, інтересу та конгруентності дорівнюють 0.75, 0.83 та 0.57 відповідно. Загальний показник дорівнює 0.72. Аналогічно до минулої анкети було проведено факторний аналіз зі способом обертання varimax ($p < 0.01$, КМО=0.74), результати якого наведені в таблиці 3.

Четвертий опитувальник – на визначення образу Бога. Показники альфа Кронбаха за шкалою контролю – 0.91, автономії – 0.89, що повністю відповідає оригіналу. Результати факторного аналізу ($p < 0.01$, КМО=0.79) за методом обертання varimax наведені в таблиці 4. Компоненти розподілені по шкалам, що вказує на хорошу якість перекладу та уможлиблює використання на українській вибірці.

Міжгрупові відмінності в сприйнятті образу Бога за гендером ми перевіряли за допомогою описових статистик та Independent Sample T-test (критерії Стьюдента, Манна-Уїтні та Уелча залежно від нормальності та гомогенності розподілу). Наприклад, в шкалі “Бог, що підтримує автономію” відмінності відсутні (Mean = 52.5 та 52.7; Median= 54 та 54.5; Shapiro-Wilk = 0,01 та 0,01; STD = 10.8 та 11.1 для кожної з груп, жінки та чоловіки, відповідно). Хоч у шкалі “Бог, що контролює” чоловіки мають дещо вищі результати (Mean = 33.6 та 36.6; Median= 32 та 38; Shapiro-Wilk = 0,01 та 0,019; STD = 15.7 та 17.3 для кожної з груп, жінки та чоловіки, відповідно), критерій Манна-Уїтні вказує на відсутність статистично значущої інформації ($p=0,96$ та $0,57$ для шкал автономії та контролю відповідно). Аналогічно що чоловіки, що жінки мають однаковий рівень конгруентності за опитувальником індексу автономного функціонування (IAF) (Mean = 3.98 та 3.97; Median = 4.0, 4.0; Shapiro-Wilk = 0,05 та 0,46; STD = 0.52 та 0.54 для кожної з груп, жінки та чоловіки, відповідно). Незначна відмінність спостерігається за шкалою інтересу (Mean = 4.1 та 3.8; Median= 4 та 4.1; Shapiro-Wilk = $<0,01$ та 0,01; STD = 0.8 та 0.1 для кожної з груп, жінки та чоловіки, відповідно), але вона не є значущою для генеральної сукупності ($p=0.27$), як і в загальних результатах анкети ($p=0.18$). Перевіривши результати тесту релігійної регуляції християн (CRIS) за шкалами ідентифікації (Mean = 4.4 та 4.5; Median=4.7 та 4.8; Shapiro-Wilk = 0,04 та 0,7; STD = 1.6 та 1.5 для кожної з груп, жінки та чоловіки, відповідно) та інтроєкції (Mean = 2.2 та 2.3; Median=2.0 та 2.58; Shapiro-Wilk = 0,01 та

0,03; STD = 1.2 та 1.1 для кожної з груп, жінки та чоловіки, відповідно) ми бачимо, що відмінностей також не спостерігається ($p=0.72$ та $p=0.55$), як і в результатах тесту загальної каузальної орієнтації (GCOS), де показники міжгрупових відмінностей відсутні по всім трьом шкалам ($p=0.19$, $p=0.22$, $p=0.62$).

Міжгрупові відмінності за конфесією ми досліджували за допомогою One-Way ANOVA, описових статистик та матриці кореляцій. Так, спостерігаються статистично значущі дані тесту релігійної регуляції християн (CRIS) між православ'ям та протестантством, а саме було виявлено, що є різниця між представниками в шкалі ідентифікованої регуляції ($W=4.1$, $p=0.01$), а саме протестанти мають дещо більший показник (Mean = 4.1 та 5.2; Median=4.3 та 5.3; Shapiro-Wilk = 0,1 та 0,06; STD = 1.45 та 1.4 для кожної з груп, православні та протестанти, відповідно). Також вищий рівень ідентифікованої регуляції мають ті віряни, які моляться принаймні один раз на день або частіше, порівняно із тими, хто робить це рідко або взагалі ніколи ($W=-5.6$, $p=0.002$ та $W=-5.3$, $p=0.004$). Аналогічна картина спостерігається із відвідуванням церкви: ті, хто навідується до церкви декілька разів на тиждень мають більший показник порівняно з тими, хто робить це в особливі свята або ніколи ($W=-4.58$, $p=0.02$ та $W=-4.7$, $p=0.015$). На підкріплення цього є результати, що показують, що відвідування церкви в особливі свята або ніколи матиме вплив на більший показник інтроєкції, ніж у тих вірян, що роблять це декілька разів на тиждень ($W=-4.19$, $p=0.047$ та $W=-4.59$, $p=0.02$).

Показники автономного сприйняття Бога також впливають на стиль регуляції ($\chi^2 = 12.34$, $p=0.01$), при чому за описовими статистиками ми бачимо, що вищий показник ідентифікації мають особи з образом Бога, що контролює, ніж ті, що сприймають Бога як такого, що підтримує автономію (Mean = 4.4 та 4.5; Median = 4.7

та 5.3; Shapiro-Wilk = 0,01 та 0,1; STD = 1.45 та 2.03 для кожної з груп, контроль та автономія, відповідно). Якщо порівнювати ці результати із даними щодо інтроєкції, то в другому випадку все відповідає теорії: інтроєктована регуляція має більші показники у тих, хто сприймає Бога як такого, що контролює (Mean = 3.5 та 1.9; Median = 3.8 та 2.0; Shapiro-Wilk = 0,56 та 0,01; STD = 1.5 та 0.89 для кожної з груп, контроль та автономія, відповідно).

Впливу особистісних якостей, а саме конгруентності, зацікавленості, сприятливості до контролю, на образ Бога не було виявлено. Проте ми спостерігаємо вплив конгруентності ($W=-3.85$, $p=0.02$) та сприятливості до контролю ($W=3.74$, $p=0.03$) особи на її каузальну орієнтацію. Також присутні слабкі позитивні кореляції між інтересом та орієнтацією на автономію ($r=0.28$, $p=0.01$). І що цікаво: високі показники сприятливості до контролю притаманні також безособовій орієнтації, яка вже впливає на образ Бога, що контролює. Аналогічні результати показує матриця кореляцій, де загальний показник за індексом автономного функціонування ($r=0.34$, $p=0.01$) та шкала сприятливості до контролю ($r=0.58$, $p=0.01$) мають середній позитивний зв'язок із безособовістю. Проте конгруентність, навпаки, слабо негативно впливає на дану орієнтацію ($r=0.23$, $p=0.04$).

Образ Бога як автономного має позитивну середню кореляцію з ідентифікацією ($r=0.42$, $p=0.01$), а ідентифікація має слабкий позитивний зв'язок з орієнтацією на автономію ($r=0.27$, $p=0.01$). Навпаки, образ Бога як контролю має аналогічні за модальністю, але дещо сильніші зв'язки з інтроєкцією ($r=0.59$, $p=0.01$), а також слабкі – з ідентифікацією ($r=0.27$, $p=0.012$). Інтроєкція корелює зі сприятливістю до контролю ($r=0.32$, $p=0.03$) та, як було зазначено вище, безособовістю ($r=0.3$, $p=0.05$). Ідентифікація – із конгруентністю ($r=0.23$, $p=0.04$).

Надалі ми використовували статистичний підхід SEM, щоб перевірити посередницьку роль у зв'язку між стратегіями регуляції та образом Бога. Наша гіпотеза формувалась на роздумах, що особистісні якості, що лежать в основі автономного функціонування (конгруентність, (не)сприятливість до контролю та інтерес), є посередником між впливом образу Бога на вияв інтросктованої або ідентифікованої регуляції. Перша спроба зображена на рис. 1. Дана модель, попри результати бети, тобто зв'язку між змінними, не підходить до отриманих в дослідженні даних, адже за показниками якості моделі, ми не можемо визначити її такою, що є статистично значущою. Як доказ цього розглянемо деякі критерії якості моделі.

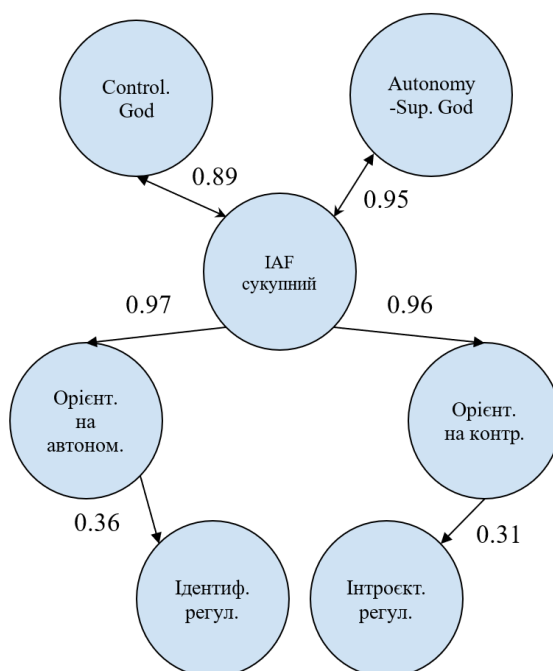

Рисунок 1. Модель №1 – посередницька роль особистісних якостей між образом Бога та стратегіями регуляції.

Так, ми маємо критерій χ^2 , який аналізується для оцінки відповідності моделі даним. В ідеалі незначне значення χ^2 (р-значення $> 0,05$) вказує на те, що модель добре відповідає даним, проте в нашому випадку ми маємо $\chi^2 = 558.0$, що

унеможливило використання моделі. Надалі в алгоритмі визначення порівняльного індексу відповідності (CFI), індексу Такера-Льюїса (TLI), середньоквадратичної помилки апроксимації (RMSEA) та стандартизованого середньоквадратичного залишку (SRMR), які надають додаткову інформацію про якість моделі. Для CFI та TLI значення мають бути близькі до 1, але в нашому випадку ми маємо CFI=0.0 та TLI = -5.7. Для RMSEA результати мають бути менше 0,05, наш варіант має RMSEA = 0.58. Аналогічно SRMR –менше 0,05, у нашому випадку SRMR = 21.8. Редагування та модифікація моделі шляхом додавання або видалення змінних не призвело до якісних змін, тому було прийнято рішення все-таки відкинути цю гіпотезу. AIC=2208 BIC=2247.

Спроба №2 зображена на рис. 2 та полягала у визначенні ролі особистісних рис у формуванні образу Бога, проте ця модель також виявилась неякісною відносно нашої вибірки ($\chi^2 = 474$, AIC=2820, BIC=2873, CFI= 0.00, TLI= -4.81, RMSEA=0.5,SRMR=21.59).

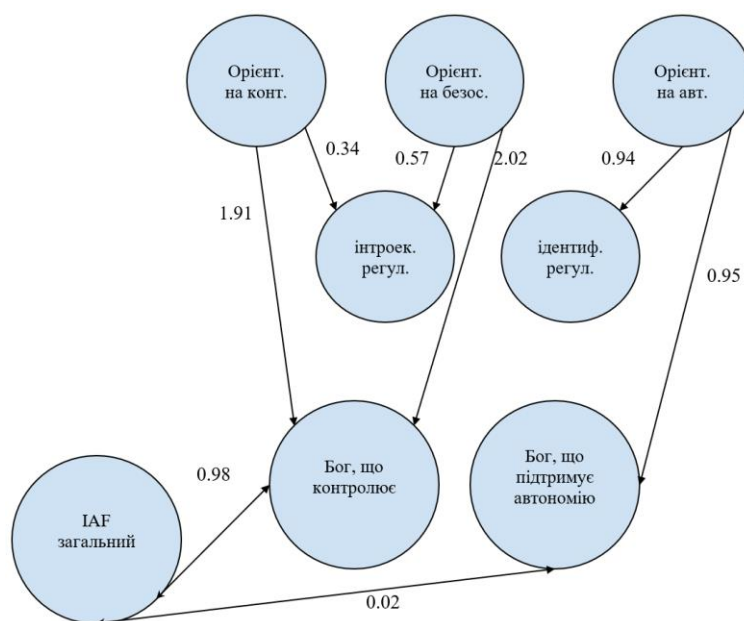

Рисунок 2. Модель №2 – вплив особистісних рис та каузальної орієнтації на образ Бога.

Так, на цьому етапі можна було б прийняти нульові гіпотези кожного дослідницького питання, але надалі ми вирішили використати метод медіації за допомогою додаткового модуля `medmod` в `JAMOVI`, щоб створити та побачити якість менш розгалужених моделей.

Аналогічні моделі до наших гіпотез, де окремі шкали опитувальника автономного функціонування (IAF) або його сукупний бал були посередниками між залежною змінною, а саме способом регуляції, та предиктором, образом Бога, не показали статистично значущого непрямого зв'язку. Також ми спробували побудувати модель, де посередником виступала каузальна орієнтація досліджуваних, проте результати були схожими, важливого зв'язку в трійці не було знайдено.

Проте, зазначивши особистісні риси не як медіатор, а як предиктор впливу на образ Бога, що контролює, із посередником у вигляді інтроектованої регуляції, ми виявили, що непрямий ефект покриває 71% медіації із показником $Estimate = 0.37$ ($p = 0.02$), при цьому прямий ефект покриває 29% медіації із показником $Estimate = 0.19$ та не є статистично значущим ($p = 0.53$). Часткова оцінка ефекту (*path estimate*) показує, що вплив особистісних рис на інтроекцію є слабким ($Estimate = 0.049$), але значущим ($p = 0.05$), а вплив самої інтроекції на образ Бога є доволі сильним ($Estimate = 7.68$) та значущим ($p < 0.01$). Як і було сказано вище, прямий ефект рис особистості на образ Бога є аналогічно незначущим. На рис. 3 наведено модель медіації. Зв'язки представлені в показниках бети.

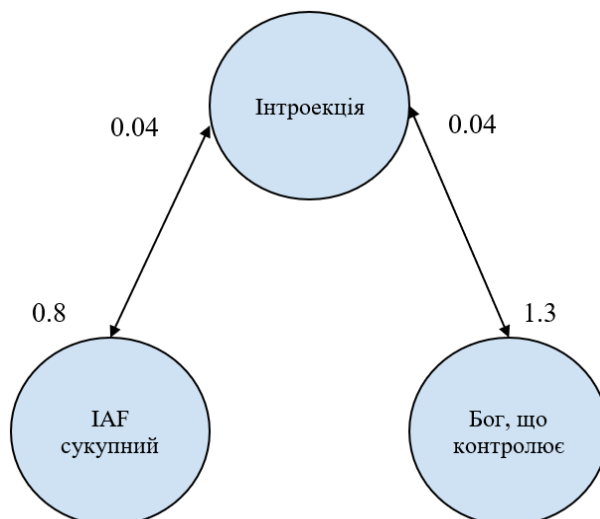

Рисунок 3. Модель №3 – медіація інтроекції між впливом особистості на образ Бога.

Щоб підтвердити двосторонній зв'язок “ІАФ сукупний” та “Інтроекція” й “Інтроекція” та “Бог, що контролює” було проведено повторну медіацію, але зі змінами у визначенні предикторів та залежних змінних. Образ Бога зворотно теж дуже слабо, але впливає на інтроекцію (path estimate, прямий зв'язок між змінними “Бог, що контролює” та “Інтроекція” з рівнем оцінки 0.041 та $p < 0.01$). Інтроекція має зворотний вплив на особистісні риси (path estimate, прямий зв'язок між змінними “Інтроекція” та “ІАФ сукупний” з рівнем оцінки 1.5 та $p = 0.05$). Попри це образ Бога немає впливу на риси особистості в жодній із моделей.

Побудова схожої моделі з образом Бога, що підтримує автономію, та ідентифікацією дещо більш заплутані результати. Аналогічно, залежною змінною було обрано образ Бога, предиктором – сукупний показник ІАФ, а медіатором – ідентифіковану регуляцію. Непрямий ефект предиктора на медіатор мав показник estimate, що дорівнював 0.12 із відсотком медіації в 77.9%, але дана частина моделі, як і прямий зв'язок між предиктором на 33 не мали статичної значущості ($p = 0.09$ та 0.83 відповідно). Але в розділі path estimate ми спостерігали статистично значущий вплив

змінних один на одну: сукупного на ідентифікацію з показником 0.05, ідентифікації на образ Бога з показником 2.3 та при оберненні моделі ідентифікації на сукупний IAF з показником 1.6 ($p=0.04$, $p=0.002$ та $p=0.012$ відповідно). Модель наведено на рис. 4.

Зв'язки представлені в показниках бети.

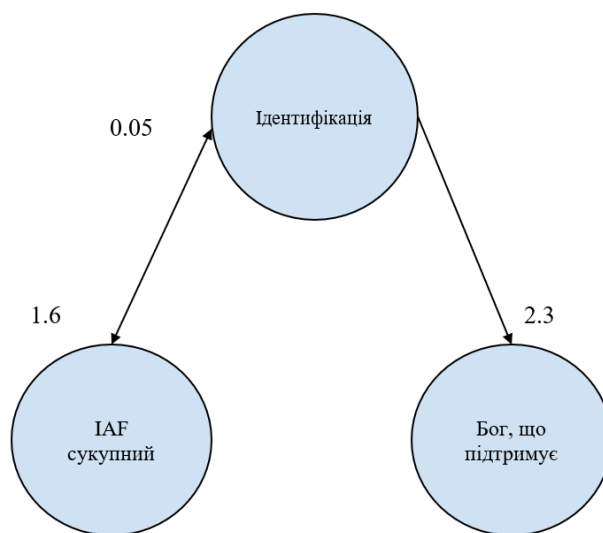

Рисунок 4. Модель №4 – медіація ідентифікації між впливом особистості на образ Бога.

Висновки до розділу 3

Було проведено дослідження на основі вибірки християн православної, католицької та протестантської конфесій віком від 16 до 65 років. Кількість респондентів склала 82 особи, з них 58 жінок та 24 чоловіки. Досліджуваним було запропоновано пройти 4 опитувальники, переклад яких проводився з англійської мови прямим та зворотнім методами. Статистичні показники відповідають оригіналу з невеликими похибками, тому було прийнято рішення продовжити аналіз за нашими дослідницькими питаннями. Міжгрупових відмінностей за гендером в сприйнятті образу Бога, прояві особистісних рис, пов'язаних із рівнем автономії, каузальній

орієнтації чи стратегіях мотивації не було виявлено. Попри те, що було використано непараметричні методи на такого характеру результати могли вплинути особливості вибірки та розподілу між групами. Міжгрупові відмінності за конфесією показали відмінності між православними представниками та протестантами за стратегією регуляції, а саме протестанти мали більший показник ідентифікованої регуляції, ніж православні християни в нашій вибірці. Виявилось, що рівень ідентифікації має зв'язок із частотою молитви та відвідування церкви. Ці результати підтверджуються статистично, адже серед нашої вибірки саме протестанти мали більший показник релігійності за критерієм відвідування храму та зверненням до Бога. Що цікаво: було виявлено вплив сприйняття Бога як такого, що підтримує автономію на стратегії регуляції, але як було зазначено вище, ми не побачили додаткових міжгрупових відмінностей.

Надалі було проведено путьовий аналіз (з англ. path analysis) задля спростування або підтвердження гіпотези про посередницьку роль особистісних рис, що лежать в основі шкал індексу автономного функціонування (IAF). Так, було проведено дві ітерації, побудовано дві різні моделі, які виявились непідходящими для нашого пакета даних. Наступним кроком було побудовано дві менші моделі за допомогою методу медіації. Результати можуть свідчити про посередницьку роль стилю регуляції у впливі особистісних якостей на образ Бога. Проте, ми бачимо, що показники якості у випадку образу Бога, що контролює, та інтроекції більш чіткі, порівняно з образом Бога, що підтримує автономію, та ідентифікацією. Зв'язок між окремими частинами моделі є значущим та навіть більшим, ніж модель з контролем, проте загально медіаторний вплив має показник p більше 0.05, що свідчить про неможливість на даному етапі говорити про розповсюдження результатів на генеральну сукупність.

Висновки

При плануванні дослідження було висунуто два дослідницькі питання. Одне з них стосувалось медіаторного впливу індексу автономного функціонування на зв'язок між образом Бога українських християн та їхніми стратегіями мотивації. Спроби побудови моделі не показали статистично значущого результату. Таким чином, нульова гіпотеза щодо відсутнього посередницької функції особистісних рис, що визначають рівень автономного функціонування індивіда, підтверджена, в той час як альтернативна – спростована. Друге дослідницьке завдання стосувалось посередницької ролі однієї із змінних (стратегія регуляції, каузальна орієнтація або індекс автономного функціонування) в прогнозуванні виникнення певного типу образу Бога. Нам вдалось побудувати моделі, де така роль визначається стратегією регуляції, а предиктором впливу на образ Бога є індекс автономного функціонування. Таким чином, ми можемо спростувати нульову гіпотезу по другому дослідницькому питанню, проте варто зазначити, що моделі потребують повторного дослідження, зв'язок між ними є нерівномірним, слабким, на показники якості могла вплинути невелика за обсягом вибірка.

Посилання:

1. Abramson, L. Y, Seligman, M. E. P., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87,49-74.
2. Allport, G. W. (1950). *The individual and his religion*. New York, NY: Macmillan.
3. Arvanitis, A. (2017) *Autonomy and morality: A Self-Determination Theory discussion of ethics*. *New Ideas in Psychology*, 47
4. Assor, A. (2012a). Allowing choice and nurturing an inner compass: Educational practices supporting students' need for autonomy. In S. L. Christenson, A. L. Reschly, & C. Wylie (Eds.), *The handbook of research on student engagement*. New York: Springer Science.
5. Assor, A. (2012b). Autonomous moral motivation: Consequences, socializing antecedents, and the unique role of integrated moral principles. In M. Mikulincer, & P. Shaver (Eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and Evil*. Washington, DC: American Psychological Association.
6. Assor, A., Kaplan, H., Kanat-Maymon, Y., & Roth, G. (2005). Directly controlling teacher behaviors as predictors of poor motivation and engagement in girls and boys: The role of anger and anxiety. *Learning and Instruction*, 15, 397–413.
7. Atkinson, J. W . (1964). *An introduction to motivation*. Princeton, NJ: Van Nostrand.
8. Audi, R.. (2001). *The Architecture of Reason: The Structure and Substance of Rationality*. Oxford University Press.
9. Audi, Robert (1991). "Autonomy, Reason, and Desire". *Pacific Philosophical Quarterly*.
10. Baard, P. P. (2002). Intrinsic need satisfaction in organizations: A motivational basis of success in for-profit and not-for-profit settings. In E. L. Deci, & R. M. Ryan (Eds.),

- Handbook of self-determination research (pp. 255-275). Rochester, NY: University of Rochester Press.
11. Baard, P. P., & Aridas, C. (2001). *Motivating your church: How any leader can ignite intrinsic motivation and growth*. New York: Crossroads Publishing.
 12. Bechert, H., Gombrich, R. (1991) *The World of Buddhism*.
 13. Brambilla, M., Assor, A., Manzi, C., & Regalia, C. (2015). Autonomous versus controlled religiosity: Family and group antecedents. *International Journal for the Psychology of Religion*, 25(3), 193-210. Available from <https://doi.org/10.1080/10508619.2014.888902>.
 14. Brambilla, M., Manzi, C., & Regalia, C. (2014). Italian validation of the Christian Religious Internalization Scale. *TPM- Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 21(2), 135–148.
 15. Brambilla, M., Manzi, C., Regalia, C., & Verkuyten, M. (2013). Religiosity and prejudice: Different patterns for two types of religious internalization. *The Journal of Social Psychology*, 153(4), 486–498.
 16. Brambilla, M., Manzi, C., Regalia, C., Becker, M., & Vignoles, V. L. (2016). Is religious identity a social identity? Self-categorization of religious self in six countries. *Psicologia Sociale*, 2, 189-198. Available from <https://doi.org/10.1482/84098>.
 17. Brambilla, M; Assor. A (2020) Understanding the psychology of religion: the contribution of self-determination theory
 18. Campbell, R. L., & Christopher, J. C. (1996). Moral development theory: A critique of its Kantian presuppositions. *Developmental Review*, 16, 1e47.

19. Chang, Y., Leach, N., & Anderman, E. M. (2015). The role of perceived autonomy support in principals' affective organizational commitment and job satisfaction. *Social Psychology of Education, 18*, 315–336.
20. Clark, A., & Leikes, O. (2006). *Deliver us from Evil: Religion as insurance* (Papers on Economics of Religion No. 06/03). Department of Economic Theory and Economic History of the University of Granada.
21. Clark, A., & Leikes, O. (2009). *Let us pray: Religious interactions in life satisfaction* (No. halshs-00566120).
22. Cohen, A. B., Hall, D. E., Koenig, H. G., & Meador, K. G. (2005). Social versus individual motivation: Implications for normative definitions of religious orientation. *Personality and Social Psychology Review, 9*, 4861.
23. Cohen, A. B., Siegel, J. I., & Rozin, P. (2003). Faith versus practice: Different bases for religiosity judgments by Jews and Protestants. *European Journal of Social Psychology, 33*, 287295.
24. Cohen, L., Milyavskaya, M., & Koestner, R. (2009). The internalization of Jewish values by children attending orthodox Jewish schools, and its relationship to autonomy-supportive parenting and adjustment. *Journal of Jewish Education, 75*(4), 350363.
25. Darwall, S. (2006). The Value of Autonomy and Autonomy of the Will. *Ethics, 116*(2), 263–284.
26. Deaton, A., & Stone, A. A. (2013). Two happiness puzzles. *American Economic Review, 103*(3), 591–597.
27. deCharms, R. (1968). *Personal causation: The internal affective determinants of behavior*. New York: Academic Press.

28. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2020) Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions
29. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum Press.
30. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985b). *Intrinsic motivation and mination in human behavior*. New York: Plenum Press. *self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
31. Deci, E. L., Koestner, R., & Ryan, R. M. (1999). A meta-analytic review of experiments examining the effects of extrinsic rewards on intrinsic motivation. *Psychological Bulletin*, *125*, 627–668.
32. Deci, E. L., Koestner, R., & Ryan, R. M. (2001). Extrinsic rewards and intrinsic motivation in education: Reconsidered once again. *Review of Educational Research*, *71*, 1–27.
33. Diener, E., & Seligman, M. (2004). Beyond money: toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, *5*(1), 1–31.
34. Diener, E., Tay, L., & Myers, D. G. (2011). The religion paradox: if religion makes people happy, why are so many dropping out? *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(6), 1278–1290.
35. Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, *29*(1), 94–122.
36. Domínguez, R., López-Noval, B.(2021). Religiosity and Life Satisfaction Across Countries: New Insights from the Self-Determination Theory. *J Happiness Stud* **22**, 1165–1188.

37. Dworkin, G. (2015). The nature of autonomy†. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 2015(2).
38. Edward L. Deci and Richard M. Ryan (1987) The Support of Autonomy and the Control of Behavior
39. Enders, H. J. (1979). Autonomie und Moral.
40. Flere, S., & Lavric, M. (2008). Is intrinsic religious orientation a culturally specific American Protestant concept? The fusion of intrinsic and extrinsic religious orientation among non-Protestants. *European Journal of Social Psychology*, 38, 521-530.
41. Gagné, M., Forest, J., Vansteenkiste, M., Crevier-Braud, L., Van den Broeck, A., Aspel, A. K., et al. (2015). The multidimensional work motivation scale: Validation evidence in seven languages and nine countries. *European Journal of Work & Organizational Psychology*, 24, 178–196.
42. Gemes, K; May, S (2009). *Nietzsche on Freedom and Autonomy*. OUP Oxford.
43. Gerald Dworkin (2015) The nature of autonomy, *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 2015:2, 284-299
44. Gorsuch, R. L., & McPherson, S. E. (1989). Intrinsic/extrinsic measurement: I/E-revised and single-item scales. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 18, 348-354.
45. Grolnick, W. S., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1997). Internalization within the family: The self-determination theory perspective. In J. E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp. 135–161). New York, NY: Wiley.
46. Haji, I (2002). "Review of *The Architecture of Reason: The Structure and Substance of Rationality*". *Notre Dame Philosophical Reviews*.

47. Hall, D. E., Meador, K. G., & Koenig, H. G. (2008). Measuring religiousness in health research: Review and critique. *Journal of Religion and Health*, 47, 134-163.
48. Harackiewicz, J., Manderlink, G., & Sansone, C. (1984). Rewarding pinball wizardry: Effects of evaluation and cue-valence on intrinsic interest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 287-300.
49. Hayward, R. D., & Elliott, M. (2014). Cross-national analysis of the influence of cultural norms and government restrictions on the relationship between religion and well-being. *Review of Religious Research*, 56(1), 23-43.
50. Heider, F. (1960). The Gestalt theory of motivation. In M. R. Jones (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* (Vol. 8, pp. 145-172). Lincoln: University of Nebraska Press.
51. Howard, J. L., Gagné, M., & Bureau, J. S. (2017). Testing a continuum structure of self-determined motivation: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 143, 1346.
52. Howard, L., Gagné M., Morin, A. (2020) Putting the pieces together: reviewing the structural conceptualization of motivation within SDT
53. Jöesaar, H., Hein, V., & Hagger, M. S. (2012). Youth athletes' perception of autonomy support from the coach, peer motivational climate and intrinsic motivation in sport setting: One-year effects. *Psychology of Sport and Exercise*, 13(3), 257-262.
54. Kanfer, F. H. (1975). Self-management methods. In F. H. Kanfer & A. P. Goldstein (Eds.), *Helping people change: A textbook of methods* (pp. 309-356). New York: Pergamon Press.
55. Kant, I. (1781). *Critique of Pure Reason* (N. K. Smith, Trans.). Project Gutenberg.
56. Kant, I. (1785). *Groundwork of the Metaphysics of Morals*

57. Kneezel, T. T., & Ryan, R. M. (2004). Not just a reflection of parents: God as a source of support and nurturance. In Paper presented at the 2nd international conference on self-determination theory. Ottawa, Canada.
58. Koestner, R., & Losier, G. F. (1996). Distinguishing reactive versus reflective autonomy. *Journal of Personality*, 64, 465–494.
59. Kohlberg, L. (1987). *Moral Development and Moral Education*. New York, NY: Harper & Row.
60. Kuznicki, J. (2017). A kantian case for libertarianism
61. Lewin, K. (1951). Intention, will, and need. In D. Rapaport (Ed.), *Organization and pathology of thought* (pp. 95-153). New York: Columbia University Press.
62. McCullough, M. E., & Willoughby, B. L. (2009). Religion, self-regulation, and self-control: Associations, explanations, and implications. *Psychological Bulletin*, 135(1), 69-93.
63. Mill, J. S. (1859). On Liberty.
64. Miller, G. A., Galanter, E., & Pribram, K. H. (1960). *Plans and the structure of behavior*. New York: Holt.
65. Myers, S. M. (1996). An Interactive Model of Religiosity Inheritance: The Importance of Family Context. *American Sociological Review*, 61(5), 858–866.
66. Neighbors, C., Vietor, N. A., & Knee, C. R. (2002). A motivational model of driving anger and aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 324–335.
67. Neyrinck, B., Lens, W., & Vansteenkiste, M. (2005). Goals and regulations of religiosity: A motivational analysis. In M. L. Maehr & S. Karabenick (Eds.), *Advances in motivation and achievement: Vol. 14: Motivation and religion* (pp. 77–106). Oxford, UK: Elsevier.

68. Neyrinck, B., Lens, W., Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2010). Updating Allport's and Batson's framework of religious orientations: A reevaluation from the perspective of self-determination theory and Wulff's social cognitive model. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 49(3), 425–438. psych.
69. Ng, J. Y., Ntoumanis, N., Thøgersen-Ntoumani, C., Deci, E. L., Ryan, R. M., Duda, J. L., et al. (2012). Self-determination theory applied to health contexts a meta-analysis. *Perspectives on Psychological Science*, 7, 325–340.
70. Niemiec, C. P., & Ryan, R. M. (2009). Autonomy, Competence, and Relatedness in the Classroom Applying Self-Determination Theory to Educational Practice. *Theory and Research in Education*, 7, 133-144.
71. Nietzsche, F. (1889). Thus Spoke Zarathustra
72. O'Connor, B. P., & Vallerand, R. J. (1990). Religious motivation in the elderly: A French-Canadian replication and an extension. *Journal of Social Psychology*, 130, 53–59.
73. Oviedo, L. (2015). Religious attitudes and prosocial behavior: A systematic review of published research. *Religion, Brain, and Behavior*, 6(2), 169-184.
74. Pfander, A. (1908/1967). Phenomenology of willing and motivation. In H. Spiegelberg (Ed.). Evanston, IL: Northwestern University Press.
75. Piaget, J. (1932). *The Moral Development of the Child*. London: Routledge & Kegan Paul.
76. Piaget, J. (1932). "The Moral Judgment of the Child"
77. Reginster, B. (2011). "Review of *Nietzsche on Freedom and Autonomy*". *The Journal of Nietzsche Studies*
78. Richard M. Ryan and Edward L. Deci (2006) *Self-Regulation and the Problem of Human Autonomy: Does Psychology Need Choice, Self-Determination, and Will?*

79. Ricoeur, P. (1966). *Freedom and nature: The voluntary and the involuntary*. Northwestern University Press.
80. Ryan, R. M. (1993). Agency and organization: Intrinsic motivation, autonomy and the self in psychological development, and the self in psychological development. In J. Jacobs (Ed.), *Nebraska symposium on motivation: Developmental perspectives on motivation* (Vol. 40, pp. 1e56). Lincoln: University of Nebraska Press.
81. Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*, 749e761.
82. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2006). Self-Regulation and the Problem of Human Autonomy: Does Psychology Need Choice, Self-Determination, and Will? *Journal of Personality*, *74*, 1557-1586.
83. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). Self-determination theory and the role of basic psychological needs in personality and the organization of behavior. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., pp. 654–678). The Guilford Press.
84. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York: Guilford Publishing.
85. Ryan, R. M., Mims, V., & Koestner, R. (1983). Relation of Reward Contingency and Interpersonal Context to Intrinsic Motivation: A Review and Test Using Cognitive Evaluation Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, *45*, 736-750.
86. Ryan, R. M., Rigby, S., & King, K. (1993). Two types of religious internationalization and their relations to religious orientations and mental health. *Journal of Personality and Social Psychology*, *65*, 586–596.
87. Sensen, O (2013). *Kant on Moral Autonomy*. Cambridge University Press.

88. Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York: Macmillan.
89. Soenens, B., & Beyers, W. (2012). The cross-cultural significance of control and autonomy in parent-adolescent relationships. *Journal of Adolescence*, 35, 243-248.
90. Soenens, B., Neyrinck, B., Vansteenkiste, M., DeZutter, J., Hutsebaut, D., Duriez, B. (2011): How Do Perceptions of God as Autonomy Supportive or Controlling Relate to Individuals' Social-Cognitive Processing of Religious Contents? The Role of Motives for Religious Behavior, *International Journal for the Psychology of Religion*, 22:1, 10-30
91. Sugarman, S (1990). *Piaget's Construction of the Child's Reality*. Cambridge University Press.
92. Tay, L., & Jebb, A. T. (2018). Establishing construct continua in construct validation: The process of continuum specification. *Advances in Methods and Practices in Psychological Science*, 1(3), 375–388.
93. Tolman, E. C. (1959). Performance vectors: A theoretical and experimental attack upon emphasis, effect, and repression. *American Psychologist*, 14(1), 1–7.
94. Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., Blais, M. R., Briere, N. M., Senecal, C., & Vallieres, E. F. (1992). The academic motivation scale: A measure of intrinsic, extrinsic, and amotivation in education. *Education and Psychological Measurement*, 52, 1003–1017.
95. Vermeer, P., Janssen, J., & Scheepers, P. (2012). Authoritative parenting and the transmission of religion in The Netherlands: A panel study. *International Journal for the Psychology of Religion*, 22(1), 42-59
96. Vroom, V.H. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley.

97. Weinstein, N., Przybylski, A. K., & Ryan, R. M. (2012). The index of autonomous functioning: Development of a scale of human autonomy. *Journal of Research in Personality*, 46, 397-413
98. Williams, G. C., & Deci, E. L. (1996). Internalization of biopsychosocial values by medical students: A test of self-determination theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 767-779.

Додатки

Таблиця 1

	Оригінал			Український переклад		
	Заг. бал Автон.	Заг. бал Контр.	Заг. бал Безособ.	Заг. бал Автон.	Заг. бал Контр.	Заг. бал Безособ.
Питання Автон.	Д=.42-.6 r=.52	Д= -.09-.15 r=.018	Д= -.25-.15 r=.12	Д= .31-.57 r=.42	Д=0-.29 r=.09	Д= -.38-.26 r=-.04
Питання Контр.	Д= -.1-.29 r=.023	Д= .37-.59 r=.48	Д= -.03-.25 r=.13	Д= -.32-.35 r=.05	Д=.23-.6 r=.43	Д= -.38-.18 r=-.06
Питання Безособ.	Д= -.33-.04 r=-.13	Д= -.05-.3 r=.15	Д= .3-.59 r=.5	Д= -.27-.09 r=-.06	Д= -.22-.17 r=-.04	Д= .29-.66 r=.47

Таблиця 2

	Фактори		Унікальність
	1	2	
Пит. 1 (індент.)	0.61	0.45	0.43
Пит. 2 (інтроєк.)		0.79	0.37
Пит. 3 (інтроєк.)		0.76	0.43
Пит. 4 (індент.)	0.79		0.34
Пит. 5 (інтроєк.)		0.75	0.36
Пит. 6 (індент.)	0.79		0.38
Пит. 7 (інтроєк.)		0.64	0.57
Пит. 8 (індент.)	0.86		0.26
Пит. 9 (індент.)	0.87		0.24

Пит. 10 (інтросек.)		0.56	0.66
Пит. 11 (індент.)	0.5		0.69
Пит. 12 (інтросек.)		0.78	0.38

Таблиця 3

	Фактори			Унікальність
	1	2	3	
Пит. 1 (конг.)			0.77	0.37
Пит. 4 (конг.)			0.64	0.51
Пит. 8 (конг.)			0.77	0.34
Пит. 10 (конг.)				0.64
Пит. 15 (конг.)				0.87
Пит. 3 (інтер.)	0.75			0.4
Пит. 5 (інтер.)	0.55			0.5
Пит. 9 (інтер.)	0.79			0.36
Пит. 12 (інтер.)	0.83			0.25
Пит. 13 (інтер.)	0.76			0.4
Пит. 2 (контр.)		0.8		0.33
Пит. 6 (контр.)		0.7		0.47
Пит. 7 (контр.)			-0.52	0.64
Пит. 11 (контр.)		0.73		0.44
Пит. 14 (контр.)		0.7		0.47

Таблиця 4

	Фактори		Унікальність
	1	2	
Пит. 1 (покар.)	0.67		0.51
Пит. 2 (покар.)	0.59		0.65
Пит. 3 (покар.)	0.7		0.51
Пит. 4 (покар.)	0.64		0.56
Пит. 5 (нагор.)	0.62		0.51
Пит. 6 (нагор.)	0.67		0.58
Пит. 7 (негат.)	0.69		0.49
Пит. 8 (негат.)	0.79		0.51
Пит. 9 (негат.)	0.59		0.38
Пит. 10 (негат.)	0.74		0.59
Пит. 11 (позит.)	0.71		0.44
Пит. 12 (позит.)	0.73		0.5
Пит. 13 (позит.)	0.69		0.47
Пит. 14 (позит.)	0.59		0.53
Пит. 15 (емпат.)		0.63	0.6
Пит. 16 (емпат.)		0.81	0.33

Пит. 17 (емпат.)		0.69	0.52
Пит. 18 (емпат.)		0.7	0.48
Пит. 19 (емпат.)		0.77	0.4
Пит. 20 (емпат.)		0.59	0.63
Пит. 21 (емпат.)		0.83	0.3
Пит. 22 (емпат.)		0.71	0.49
Пит. 23 (емпат.)		0.82	0.34